

11. Васильев С.В. Гражданский процесс : [учеб. пособие] / С.В. Васильев. – 2-е изд., доп. – Х. : ООО «Одиссей», 2007. – 511 с.
12. Ненашев М.М. Способ защиты права: процессуальные вопросы / М.М. Ненашев // Арбитражный и гражданский процесс. – 2011. – № 8. – С. 44–48 ; Ненашев М.М. Способ защиты права: процессуальные вопросы / М.М. Ненашев // Арбитражный и гражданский процесс. – 2011. – № 12. – С. 10–14.
13. Решетникова И.В. Гражданское право и гражданский процесс в современной России / И.В. Решетникова, В.В. Ярков. – М. : Норма, 1999. – 288 с.
14. Аналіз практики застосування судами статті 16 Цивільного кодексу України : узагальнення Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/6AF1EBA6DF621DEDC2257CE60053FFC3>.
15. Вступна частина засідання Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247674680&cat_id=244823857.

УДК 347.951

МУДРЕЦЬКА Г.В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЗВ'ЯЗКУ З НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті проаналізовано особливості процесуальної стадії перегляду судових рішень, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами. Особливу увагу звернено на визначення поняття «нововиявлені обставини». Вивчено суть і проблеми судових рішень, що підлягають перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами, проаналізовано підстави та процесуальний порядок такого перегляду.

Ключові слова: суд, правосуддя, судовий захист, цивільний процес, процесуальна стадія, судові рішення, законна сила судового рішення, нововиявлені обставини.

В статье проанализированы особенности процессуальной стадии пересмотра вступивших в законную силу судебных решений в связи с вновь открывшимися обстоятельствами. Особое внимание обращено на определение понятия «вновь открывшиеся обстоятельства». Исследованы сущность и проблемы судебных решений, подлежащих пересмотру в связи с вновь открывшимися обстоятельствами, проанализированы основания и процессуальный порядок такого пересмотра.

Ключевые слова: суд, правосудие, судебная защита, гражданский процесс, процессуальная стадия, судебное решение, законная сила судебного решения, вновь открывшиеся обстоятельства.

© МУДРЕЦЬКА Г.В. – кандидат юридичних наук, викладач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

In the article the analysis of the questions, touching the judicial stage of revision of entering into legal force court decisions in connection with the reopened circumstances, are considered in the real article. In the article pay attention to the decision of concept “the reopened circumstances”, the list of court decisions, subject to the revision in connection with the reopened circumstances is determined, grounds and judicial order of such revision are analyzed.

Key words: court, justice, judicial defense, civil procedure, judicial stage, decision of court, legal force of decision of court, reopened circumstances.

Вступ. Важливість теоретичного вивчення цивільного процесуального інституту перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами зумовлюється потребами юридичної практики та завданнями розвитку законодавства, а саме: визначенням ефективних механізмів, які гарантували б скасування незаконного й необґрунтованого судового рішення у зв'язку з встановленням нововиявлених обставин; необхідністю розробки законопроектів щодо внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), які унеможливили б скасування судового рішення, що набрало законної сили, без достатніх на те підстав тощо.

Цивільним процесуальним законодавством України передбачається інстанційна система перевірки судових рішень, тобто правосудність рішення, ухваленого одним судом, перевіряє інший суд – установа вищої судової інстанції щодо того суду, який це рішення ухвалив. Проте закон встановлює також можливість позаінстанційного контролю або самоконтролю за судовими рішеннями, тобто здійснення контролю за рішенням самим судом, який його ухвалив. Одним із видів такого позаінстанційного контролю є перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, що є окремою стадією судового процесу в межах цивільного судочинства та має на меті перевірку законності й обґрунтованості судових рішень, які набрали законної сили, у зв'язку з відкриттям нововиявлених обставин.

Актуальність статті обумовлюється тим, що сутність переглядів у цивільних справах полягає в наданні сторонам можливості реалізувати своє конституційне право на оскарження судових рішень у вищій судовій інстанції, а суду, який здійснює правосуддя, – перевірити в межах своєї компетенції законність та обґрунтованість судового рішення, узгодивши його з вимогами закону й судової практики.

Науково-теоретичною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних учених А.В. Андрушко, Т.Т. Алієва, Ю.В. Білоусова, Є.О. Борисової, С.В. Васильєва, О.О. Грабовської, О.С. Захарової, Н.О. Кіреєвої, В.В. Комарова, В.І. Тертишнікова, М.К. Треушнікова, Г.Т. Тимченко, С.Я. Фурси, О.М. Шиманович, М.Й. Штефана, В.М. Шерстюк, К.С. Юдельсона та інших. Проте інститут перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами як процесуальна гарантія скасування незаконного судового рішення, що набрало законної сили, нині досліджений недостатньо та вимагає більш глибокого вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення проблем щодо застосування норм цивільного процесуального законодавства, які відображають і регулюють відносини щодо провадження в цивільному процесі України справ у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Результати дослідження. Передбачений главою 4 розділу V ЦПК України перегляд судових рішень, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами є самостійною стадією цивільного процесу, у якому судом перевіряється наявність чи відсутність правових підстав для цього – юридичних фактів, які існували на час розгляду справи, проте не були та не могли бути відомими заявнику, хоча їх подання до суду могло спричинити ухвалення іншого за змістом судового рішення.

Відповідно до частини 1 статті 361 ЦПК України у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути переглянуті рішення, що набрали законної сили, або ухвали суду, якими закінчено розгляд справи, а також судовий наказ. Перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами може здійснюватись незалежно від того, чи було воно пред-

метом розгляду в апеляційному або касаційному провадженні, і лише після набрання судовим рішенням законної сили. Тому з огляду на зміст закону об'єктом перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути такі ухвали, якими закінчено розгляд справи: 1) рішення суду першої, апеляційної або касаційної інстанції, які набрали законної сили та якими закінчено розгляд справи; 2) ухвали суду першої інстанції, які набрали законної сили та якими закінчено розгляд справи, тобто так звані заключні ухвали (наприклад, ухвали про закриття провадження в справі, про залишення заяви без розгляду); 3) ухвали суду апеляційної чи касаційної інстанції про зміну судових рішень або скасування судових рішень із закриттям провадження в справі чи залишенням заяви без розгляду; 4) окремі ухвали; 5) судові накази.

Відповідно до Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами» від 30 березня 2012 року № 4 не можуть бути переглянутими у зв'язку з нововиявленими обставинами такі ухвали: 1) ухвали суду першої, апеляційної чи касаційної інстанцій про відмову в задоволенні заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами; 2) ухвали суду апеляційної чи касаційної інстанцій, якими скасовано судові рішення та направлено справу на новий розгляд; 3) ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті апеляційного провадження; 4) ухвали суду касаційної інстанції про відмову у відкритті касаційного провадження, які не є ухвалами, якими закінчено розгляд справи.

Необхідно зауважити, що визначення поняття «нововиявлені обставини» по-різному надається науковцями, які розглядали зазначену проблематику.

На думку Л.С. Морозової, нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне для справи значення, існували на момент ухвалення рішення, проте не були й не могли бути відомими ні заявнику, ні суду, який виконав усі вимоги закону щодо збирання доказів і встановлення об'єктивної істини [1, с. 41]. В.М. Назаренкова виділяє такі ознаки нововиявлених обставин: існували до ухвалення судового рішення, проте не були й не могли бути відомими суду та заявнику; входять до предмета доказування; відкрилися після набрання рішенням законної сили [2, с. 53]. І.М. Зайцев визначав нововиявлені обставини як юридичні факти, що мають істотне значення для справи та існували на момент розгляду справи, однак не були й не могли бути відомими заявнику, а відповідно, і суду [3, с. 78–79]. Т.Т. Алієв та С.Ф. Афанасьєв стверджують: «Нововиявлені обставини – це юридичні факти об'єктивної дійсності, які є органічною частиною об'єкта доказування в цивільній справі, мають істотне значення для його правильного вирішення, не були відомими суду й заявнику під час розгляду справи, надані сторонами або встановлені суддею до перегляду за нововиявленими обставинами рішень, ухвал суду, що набрали законної сили, шляхом здійснення процесуальних дій після подання йому заяви чи подання про перегляд наведених судових актів за нововиявленими обставинами» [4, с. 30].

Частина 2 статті 361 ЦПК України встановлює, що нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, проте не були й не могли бути відомими заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин.

З огляду на це визначення можна виділити певні ознаки нововиявлених обставин.

Такі обставини завжди є обставинами об'єктивної дійсності, що вже існували на момент розгляду справи судом. Отже, нововиявлені обставини необхідно відрізнити від нових обставин і нових доказів [5, с. 111]. Необхідними умовами нововиявлених обставин, визначених пунктами 1, 2 частини 2 статті 361 ЦПК України, є те, що вони існували на час розгляду справи; ці обставини не могли бути відомими заявнику на час розгляду справи; вони входять до предмета доказування в справі та можуть вплинути на висновки суду про права й обов'язки осіб, які беруть участь у справі.

Необхідними умовами визначених пунктами 3, 4 частини 2 статті 361 ЦПК України нововиявлених обставин є те, що вони існували на час розгляду справи, однак підстави ви-

никли після ухвалення рішення в справі (зокрема, шляхом скасування судового рішення, яке стало підставою для його ухвалення), спростовують обставини, встановлені судом на час розгляду справи, та мають важливе значення для її розгляду.

Нововиявлені обставини повинні підтверджуватись фактичними даними (доказами), що в установленому порядку спростовують факти, покладені в основу судового рішення. Суд має право скасувати судові рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні, що переглядається.

Відмінність нововиявлених обставин від нових доказів полягає в тому, що нові докази – це відомості про обставини справи, які досліджувалися судом, проте ці докази з тих чи інших причин не було надано суду під час розгляду справи. Такі докази за наявності встановлених у законі підстав можуть бути представлені до суду апеляційної інстанції під час апеляційного розгляду справи (частина 2 статті 303 ЦПК України), а не прийматися судом як нововиявлені обставини.

Отже, варто погодитись із наведеним у науковій літературі формулюванням сутності стадії перевірки судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами як перевірки відповідним судом рішення, що набрало законної сили, унаслідок відкриття нових обставин, які не були відомими заявнику й суду з причин, що від них не залежать, і мають істотне значення для правильного вирішення справи. Ці обставини є складовою частиною предмета доказування в цивільній справі та дають можливість виявити неповноту встановленої судом і вираженої в рішенні істини в справі. Вони встановлюються в передбаченому законом порядку та вказують на необхідність скасування рішення чи іншого судового акта у зв'язку з невідповідністю його фактам об'єктивної дійсності [6, с. 40].

Під час вирішення питання про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами суд має виходити з визначених частиною 2 статті 361 ЦПК України підстав, перелік яких є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню, та дотримання заявником умов, що містяться в статтях 362, 364 ЦПК України. Розглянемо ці підстави.

По-перше, істотні для справи обставини, що не були й не могли бути відомими особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи. Характеризуючи цю підставу, Л.О. Терехова обґрунтовано зазначає, що таке формулювання є не досить конкретним і більше підходить для визначення поняття нововиявлених обставин, ніж до однієї з підстав перегляду, оскільки в ньому містяться загальні істотні характеристики всіх інших підстав для перегляду [7, с. 273–275]. Однак обставини, які відповідно до пункту 1 частини 2 статті 361 ЦПК України є підставою для перегляду судового рішення, – це юридичні факти, що існували на час розгляду справи, проте не були й не могли бути відомими заявнику, повинні бути істотними, тобто такими, що могли вплинути на висновки суду під час ухвалення судового рішення, та були встановлені після набрання ним законної сили.

Питання про те, які обставини можна вважати істотними, є оціночним і вирішується судом у кожному конкретному випадку з огляду на те, чи могли ці обставини спростувати факти, покладені в основу судового рішення, та вплинути на висновки суду під час його ухвалення таким чином, що якби вказана обставина була відома особам, які беруть участь у справі, то зміст судового рішення був би іншим.

По-друге, встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів чи речових доказів, які спричинили ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

У разі, коли щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, провадження в кримінальній справі законно не може бути закінчене постановленням вироку (у зв'язку із закінченням строків давності, унаслідок акта амністії, помилування, недосягнення віку кримінальної відповідальності, у зв'язку зі смертю), на підтвердження наявності вказаних обставин суд може врахувати постанову органів досудового слідства, а також постанову суду про закриття кримінального провадження з підстав, зазначених у Кримінальному процесу-

альному кодексі України, прийнятих за результатами проведеного в порядку кримінального судочинства розслідування за умови визнання їх істотною для справи обставиною відповідно до пункту 1 частини 2 статті 361 ЦПК України.

По-третє, скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду.

Скасування судового рішення (пункт 3 частини 2 статті 361 ЦПК України) може бути визнано нововиявленою обставиною лише в тому випадку, коли суд обґрунтував ухвалене судове рішення скасованим (воно було підставою для ухвалення такого судового рішення) або виходив із нього, хоча прямо й не посилався на нього на підтвердження наявності вказаних обставин, а також якщо наслідком скасування судового рішення є інше за змістом вирішення спору.

Підставою скасування судового рішення може бути лише ухвалене судом судове рішення, а не рішення третейського суду чи іншого державного органу.

Вирішуючи питання про скасування судового рішення із зазначених підстав, суди мають виходити з преюдиційного зв'язку судових рішень, зокрема, з того, що між рішеннями має існувати матеріально-правовий зв'язок, факти, встановлені в одній зі справ, мають значення для іншої справи.

По-четверте, відповідно до пункту 4 частини 2 статті 361 ЦПК України підставою для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу є сукупність таких умов: 1) встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення; 2) на підставі цього акта чи їх окремого положення суд вирішив справу; 3) рішення суду ще не виконано. Якщо рішення суду виконано частково, воно не може бути переглянуте у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Згідно зі статтями 73, 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР судове рішення може бути переглянуто на підставі пункту 4 частини 2 статті 361 ЦПК України також у тому разі, якщо Конституційний Суд України вказав на преюдиційність свого рішення під час розгляду судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта, якщо рішення суду ще не виконано.

Не може вважатись нововиявленою обставиною висновок Конституційного Суду України про офіційне тлумачення положень Конституції України та законів України.

Висновки. Таким чином, основними завданнями перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є оцінка їх правосудності з метою ефективного поновлення порушених прав осіб. Процесуальний порядок (процесуальна форма) провадження за нововиявленими обставинами має відповідати сучасним стандартам захисту прав і законних інтересів осіб, в основу яких покладено принцип верховенства права. Доступ до правосуддя на стадії виконання судових рішень повинен гарантуватись на тому ж рівні, що й на стадіях, які йому передують. Отже, конституційне право на судовий захист не підлягає жодним обмеженням, а компетенція суду поширюється на всі без винятку справи про захист прав, свобод та охоронюваних законом інтересів. Незважаючи на велику кількість змін, внесених до ЦПК України, інституту перегляду судових актів у зв'язку з нововиявленими обставинами, як і раніше, присвячено лише декілька норм (статті 361–366), що регулюють його лише загалом.

Список використаних джерел:

1. Морозова Л.С. Пересмотр решений по вновь открывшимся обстоятельствам / Л.С. Морозова. – М. : Госюриздат, 1959. – 161 с.
2. Назаренкова В.Н. Пересмотр по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определенных и постановлений, вступивших в законную силу / В.Н. Назаренкова // Социалистическая законность. – 1981. – № 5. – С. 51–63.
3. Зайцев И.М. Устранение судебных ошибок в гражданском процессе / И.М. Зайцев. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1985. – 136 с.
4. Алиев Т.Т. К вопросу об основаниях для пересмотра по вновь открывшимся обстоятельствам решений, определенных суда, вступивших в законную силу, предусмотренных

ГПК РФ / Т.Т. Алиев, С.Ф. Афанасьев // Арбитражный и гражданский процесс. – 2004. – № 5. – С. 28–34.

5. Андронов І.В. Сутність та значення перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами / І.В. Андронов // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / за ред. С.В. Ківалова. – 2010. – Вип. 56. – С. 110–117.

6. Орлов В.В. Место стадии рассмотрения гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам в системе гражданского процесса / В.В. Орлов, Н.А. Громов, В.О. Белоносов // Арбитражный и гражданский процесс. – 1999. – № 3. – С. 37–44.

7. Терехова Л.А. Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты / Л.А. Терехова. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 315 с.

УДК 346.1

ЧЕРНЕНКО О.А.

КОМУНАЛЬНІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ

Статтю присвячено дослідженню проблемних питань, пов'язаних із положеннями законопроекту «Про видобування та реалізацію бурштину» щодо створення спеціалізованих комунальних підприємств, які здійснюють діяльність у сфері видобування й реалізації бурштину.

Ключові слова: бурштин, корисні копалини, видобуток, комунальні підприємства.

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов, связанных с положениями законопроекта «О добыче и реализации янтаря» по созданию специализированных коммунальных предприятий, которые осуществляют деятельность в сфере добычи и реализации янтаря.

Ключевые слова: янтарь, полезные ископаемые, добыча, коммунальные предприятия.

The article investigates the problematic issues connected with the provisions of the bill „On the production and sale of amber” in the creation of specialized utility companies that undertake activities in the sphere of production and sale of amber.

Key words: amber, minerals, mining, utilities.

Вступ. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18 листопада 1997 р. № 637/97-ВР бурштин (у сировині, обробленому й необробленому вигляді) належить до дорогоцінного каміння органогенного утворення. Крім того, бурштин відноситься до корисних копалин загальнодержавного значення (Перелік корисних копалин загальнодержавного значення, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 р. № 827).

© ЧЕРНЕНКО О.А. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України)